

MAŁGORZATA MARCZUK

Wybrane środki ekspresji językowej w homiliach Jana Pawła II

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wybranych środków ekspresji w homiliach Jana Pawła II. Innymi słowy, niniejsze opracowanie ma na celu prezentację podstawowych wyróżników stylu i języka papieskich homilii. Obejmuje ona zatem swym zasięgiem kilka warstw: leksykalno-gramatyczną i leksykalno-poetycką oraz składniowo-gramatyczną i składniowo-poetycką. Niniejsza rozprawa jest więc próbą syntetycznego ujęcia podstawowych cech językowo-stylistycznych badanego autora.

Prezentacja materiału powinna ukazać bogactwo i różnorodność środków, jakimi posługuje się papież, zaś analiza wybranych zagadnień wykazać artyzm i osobliwość języka i stylu Jana Pawła II. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania *oratorskiego fenomenu* naszych czasów, jakim jest osoba Jana Pawła II. Jan Paweł II jest nie tylko wielkim autorytetem moralnym, jest on również niezrównanym *autorytetem językowym*, niezrównanym kaznodzieją – oratorem, mówcą najwyższej klasy.

1. PODSTAWA MATERIAŁOWA

Niniejsze opracowanie badawcze jest jednak jedynie wycinkiem bogatej i rozległej rzeczywistości językowo-stylistycznej badanego autora. Pozostaje bowiem wiele zagadnień i miejsc nie zbadanych bądź nie wypowiedzianych zarówno przez autorkę poniższej rozprawy jak i innych badaczy. O ile bowiem istnieje szereg opracowań dotyczących samej osoby Jana Pawła II¹ bądź jego myśli, filozofii, szeroko rozumianych poglądów²,

¹ Por. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, Kraków 2000; A. Bujak, M. Rożek, *Wojtyła* Wrocław 1997; T. Szulc, *Papież Jan Paweł II. Biografia*, Warszawa 1996; J. Szczypka, *Jan Paweł II. Rodowód*, Warszawa 1990; D. T. Lebioda, *Tajemnice życia Karola Wojtyły*, Bydgoszcz

działalności³ oraz dokonań literackich⁴, o tyle stan badań w zakresie omawianego zagadnienia jest znikomy i wymagałby szerszego opracowania językowo-stylistycznego⁵

Brak jest bowiem opracowań ujmujących zjawisko ekspresji językowej w homiliach Jana Pawła II. Gruntownego zbadania i omówienia językowego wymagałyby zatem nie tylko same homilie, ale i liczne encykliki, dekryty, orędzia, listy i adhortacje apostolskie, ale również różnego rodzaju przemówienia i wystąpienia papieskie, a także niektóre pozycje książkowe.

Ze względu na ograniczony zakres niniejszej rozprawy oraz dla dobra opracowania, materiał badawczy został ograniczony do homilii papieskich. Autorka rozprawy poddała analizie wszystkie *jedenaste* homilii wygłoszonych podczas ostatniej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w 1999 roku. Homilie te zostały zebrane i mieszczą się w zbiorze: *VII Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*⁶

1991; A. Frossard, *Portret Jana Pawła II*, Kraków 1990; R. Buttiglione, *Myśl Karola Wojtyły*, Lublin 1996, s. 47 – 78.

² Por. R. Buttiglione, dz. cyt., s.79 – 325, 373 - 421; J. Borgosz, *Drogi i bezdroża filozofii pokoju. Od Homera do Jana Pawła II*, Warszawa 1989, s. 280 – 295; C. Herve S. J., *Ewangelia i kultury: od Leona XIII do Jana Pawła II*, Warszawa 1990; T. Bilicki, *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II*, Kraków 2000; M. Piechowiak, *Jan Paweł II. Nauczyciel*, Zielona Góra 1997; W. Stróżewski, *Srro Veritatis. Materiały sesji naukowej poświęconej myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa – Kraków 1988.

³ Por. J. Góra, *Spotkania z ojcem*, Wrocław 1991; A. Kijowski, *Tropy*, Poznań 1986; Cz. Ryszka, *Charyzmat apostoła*, Kraków 1986; K. Sidor, *Wzgórze Watykańusa*, Warszawa 1985; T. Sikorski, *Papież Słowianin*, Łódź 1998; M. Maliński, *Pontyfikat Jana Pawła II 1983 – 1988*, Poznań 1991; A. Wieczorek, *Apostoł pokoju*, Warszawa 1991.

⁴ K. Dybczak, *K. Wojtyła a literatura*, Tarnów (brak daty wydania); R. Buttiglione, dz. cyt., s.327 – 372; M. Skwarnicki, *Poezje i dramaty. Słowo wstępne*, Kraków 1980.

⁵ Por. J. Miodek, *Odpowiednie dać rzeczy słowo. Szkice o współczesnej polszczyźnie*, Wrocław 1987, s. 27.

⁶ J. J. Górný, *VII Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*, Olsztyn 1999.

2. WYBRANE ZJAWISKA – PODSTAWOWE WYRÓŻNIKI STYLU JANA PAWŁA II

2.1 PARALELIZMY KOMPOZYCYJNE

Jan Paweł II buduje wypowiedź w oparciu o myśli przewodnie tworzące swoiste osie konstrukcyjne, w stylistyce nazywane paralelizmami kompozycyjnymi. Motywem wiodącym apostołskiej pielgrzymki Ojca Świętego do Ojczyzny w 1999 roku była Ewangelia ośmiu błogosławieństw⁷ i to one zasadniczo stały się paralelizmami kompozycyjnymi homilii papieskich.

Mechanizm konstruowania paralelizmów w papieskich homiliach jest zasadniczo jednorodny. W przypadku paralelizmów opartych na błogosławieństwach powtarza się pewien schemat. W obrębie jednej homilii pojawia się jedno bądź najwyżej dwa błogosławieństwa, jak stało się to w przypadku homilii w Bydgoszczy. Zwykle pojawia się ono na początku (Bydgoszcz, s.52, Warszawa, s. 171) bądź w środku homilii (Ełk, s. 83, Sandomierz, s.151). Kolejno, Jan Paweł II nawiązuje wielokrotnie, w obrębie tej samej homilii, do wypowiedzianego wcześniej błogosławieństwa powtarzając, jak swoisty refren, jego poszczególne elementy.

2.2 CYTATY

Kolejną charakterystyczną cechą języka i stylu Jana Pawła II, widoczną szczególnie w homiliach, jest występowanie rozmaitych cytatów⁸, przytoczeń, odwołań. Żadna z jedenastu homilii 1999 roku nie pozbawiona jest cytatu, wręcz przeciwnie w każdej z nich jest ich kilka, a nawet kilkanaście. Źródła cytatów są różne od Biblii, przez listy apostołskie, po pieśni religijne. Poniżej autorka proponuje tabelaryczne zestawienie ilości cytatów pojawiających się w poszczególnych homiliach⁹

⁷ J.w., s. 153.

⁸ W homiliach Jana Pawła II cytaty są zapowiadane. Zwykle jest to krótkie stwierdzenie papieskie, np. *jak pisze św. Jan, mówi święty Paweł, pragnę wam powtórzyć to, co kiedyś już powiedziałem do młodzieży na innym kontynencie*. W samym tekście homilii cytaty są wyróżnione pismem pochyłym.

⁹ Kategorię cytatów autorka pojmuje szeroko, uwzględniając w tabelarycznym zestawieniu liczbowym wszelkie przytoczenia, również pojedynczych zwrotów i wyrażeń. Tak było na przykład w homilii bydgoskiej, gdzie frazy typu: *prześladowania dla sprawiedliwości, cierpienia dla sprawiedliwości* były traktowane jako odrębne przywołania oryginalnego biblijnego tekstu.

MIEJSCE WYGŁOSZENIA HOMILII	LICZBA CYTATÓW
Homilia w Sopocie	15
Homilia w Pelplinie	18
Homilia w Licheniu	6
Homilia w Bydgoszczy	26
Homilia w Ełku	24
Homilia w Siedlcach	15
Homilia w Sandomierzu	13
Homilia w Warszawie	17
Homilia w Łowiczu	14
Homilia w Krakowie	15
Homilia w Starym Sączu	13

2.3 AFORYZMY PAPIESKIE

Homilie papieskie cechuje również nagromadzenie aforyzmów, uniwersalnych prawd i myśli¹⁰. Zawarte w nich przesłania są nie tylko natury moralnej, ale także natury filozoficznej, psychologicznej i socjologicznej. Oznaczają się stylistyczną wyrazistością i błyskotliwością. Oto jeden z licznych przykładów:

- *Nie ma solidarności bez miłości. Więcej, nie ma szczęścia, nie ma przyszłości człowieka i narodu bez miłości, tej miłości, która przebacza, choć nie zapomina, jest wrażliwa na niedolę innych, nie szuka swego, ale pragnie dobra dla drugich; miłości, która służy, zapomina o sobie i gotowa jest do wspianiałomyślnego dawania.* (Homilia w Sopocie, s. 25).

¹⁰ *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław-Warszawa-Kraków, wyd. III, 1998.

2.4 FRAZY RELIGIJNE

Jan Paweł II używa pewnych zwrotów religijnych znacznie częściej niż inny kaznodzieja – kapłan, a nawet niż jego poprzednicy na stolicy Piotrowej. Są to trzy kluczowe dla religii rzymsko-katolickiej zawołania: *Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus*, *Szczęść Boże* i *Bóg zapłać*. Osobisty fotograf papieski tak komentował to zjawisko po wyborze Jana Pawła II na następcę Piotra: „Pierwsze słowa, jakie Jan Paweł II wypowiedział z okna biblioteki do zgromadzonych przed bazyliką św. Piotra tłumów, brzmiały... (...) ‘Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!’ (...) Nikt tak nie zaczynał pontyfikatu!”¹¹

Podobnego zjawiska nie możemy natomiast odnotować w przypadku innych dostojników kościelnych, których przemówienia pozbawione są tego elementu. – (Przemówienie powitalne ks. kardynała Józefa Glempa prymasa Polski wygłoszone na powitanie Jana Pawła II, Przemówienie powitalne abpa Tadeusza Gocłowskiego, Przemówienie abpa Sawy, Metropolity Warszawy i całej Polski, Przemówienie powitalne metropolity krakowskiego kardynała Franciszka Macharskiego).

3. WYZNACZNIKI LEKSYKALNO-GRAMATYCZNE

Swoistość rozmaitych form leksykalno-gramatycznych Jana Pawła II zasada się zasadniczo na doborze wyszukanych, książkowych leksemów. Jan Paweł II, jako wybitny retor, nie używa prozaicznych sformułowań, ale wybiera z szerokiego repertuaru polskiego zasobu leksykalnego te zwroty i wyrażenia, które nie tylko trafnie oddają sens komunikatu, ale przede wszystkim ubogacają wypowiedź.

W przypadku form rzeczownikowych, na przykład, zamiast powszechnego dla religii chrześcijańskiej leksemu: *pielgrzymka* pojawia się leksem: *pielgrzymowanie*, zamiast *ziarno* – *zasiew*. Podobnie jest w przypadku innych form. Jan Paweł II wybiera użycie rzadkiej i książkowej formy *nawiedzać* zamiast częstej *odwiedzać*, *składać dzięki* zamiast *dziękować*, *owszem* zamiast *nadto*¹², *iż* zamiast *że*.

¹¹ H. M. G i z a, *Święty Ojciec. Zwierzenia papieskiego fotografa Arturo Mari*, Kraków 2000, s. 14, 18.

¹² Por. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 5, Warszawa 1963, s. 1247, J. M i o d e k, *Osobliwości stylu Jana Pawła II*, w: *Odpowiednie...*, dz. cyt., s. 25n. Autor artykułu zwraca uwagę na stosunkowo dużą produktywność tej formy, która dziś jest używana prawie wyłącznie jako wyraz wzmacniający lub zastępujący twierdzenie, zgodę na coś, przyznanie racji, często z odcieniem ogleđności, rezerwą wobec czegoś; jest wówczas równoznaczna takim formułom,

3.1 FORMY RZECZOWNIKOWE

Osobliwość form rzeczownikowych Jana Pawła II polega z jednej strony na używaniu form rzeczownikowych utworzonych od czasowników, są to leksemy: *pielgrzymowanie, wołanie* oraz *wyzwanie*¹³ oraz licznych form o znaczeniu przenośnym, odnotowujemy tu następujące przykłady: *próg, świadectwo, testament, zasiew*. Wszystkie te jak i wiele jeszcze innych form rzeczownikowych pojawiających się w homiliach Jana Pawła II opatrzone są w słowniku języka polskiego kwalifikatorem wskazującym na przenośne użycie¹⁴

3.2 FORMY ZAIMKOWE

Pojawianie się form zaimkowych jest charakterystyczne dla homilii Jana Pawła II. Papież używa właściwie wszystkich typów zaimków, stosuje zaimki osobowe, np. *my, wy*; zaimki dzierżawcze, np. *nasz, wasz*; zaimki wskazujące, np. *oto, to*; zaimki względne i pytające, np. *jaki, który* oraz zaimki zwrotne, np. *się, sobie*. Różnorodność form zaimkowych jest, zdaniem autorki, jedną z najciekawszych, zaraz po kategorii epitetów, osobliwości stylu językowego homilii Jana Pawła II.

3.2.1 ZAIMKI OSOBOWE

Podstawową funkcją, jaką pełnią zaimki osobowe w homiliach Jana Pawła II jest unikanie powtórzeń¹⁵ Jan Paweł II z upodobaniem zastępuje rzeczowniki ich rodzajowymi odpowiednikami zaimków osobowych, na przykład w homilii bydgoskiej zamiast ponownego użycia frazy *ziemia bydgoska* pojawia się żeński zaimek osobowy *ona*, podobnie rzecz się ma w homilii łowickiej, w której zamiast rzeczownika *rodzice* pojawia się jego zaimek *oni*.

jak: *tak, tak jest* (zwłaszcza jako twierdząca odpowiedź na pytanie zadane w formie przeczącej), *oczywiście, naturalnie, właśnie, a jakże, rozumie się*. Tymczasem Jan Paweł II używa tej formy w dawnym znaczeniu 'co więcej, nadto, nawet' tamże. Autor rozprawy nie wyklucza, że autorytet językowy Jana Pawła II może wpłynąć na wskrzeszenie tej zamierającej formy. Tę cechę osobniczego języka Papieża Wojtyły – pisze dalej autor – znakomicie uchwyciła Anna Turowiczowa, tłumacz tekstu głośnej pozycji książkowej Andre Frossarda, *Nie lękajcie się! Rozmowy z Janem Pawłem II*, Kraków 1983. Nie brak tam bowiem konstrukcji zdaniowych z *owszem*, użytym w owym dawnym znaczeniu.

¹³ Por. *Słownik języka polskiego*, red. W D o r o s z e w s k i, dz. cyt.

¹⁴ J.w.

¹⁵ Por. j.w.

Drugą, nie mniej istotną funkcją zaimków osobowych jest zaakcentowanie wypowiedzi. Twórca, wprowadzając w swe konstrukcje zdaniowe, zaimki osobowe chce nie tyle wskazać na wykonawcę czynności czy właściciela przedmiotu, co przede wszystkim pragnie w ten sposób wzmocnić siłę wypowiedzi. Nie wystarczy według Jana Pawła II użyć osobowej formy czasownika, trzeba jeszcze podkreślić osobę, do której dany czasownik się odnosi, na przykład obok osobowej formy czasownika *być* – *jesteście* pojawia się również zaimek osobowy *wy*. Zaimki osobowe *ja* oraz *ty* są w homiliach papieskich mało żywotne.

3.2.2 ZAIMKI DZIERŻAWCZE

Analogicznie do zaimków osobowych używane są zaimki dzierżawcze. Te niezwykle produktywne formy również służą zaakcentowaniu wypowiedzi. Potwierdza to fakt wprowadzania przez Jana Pawła II zaimków dzierżawczych w takie konteksty, które mogą się obejść bez wskazywania, przy pomocy zaimków dzierżawczych, osób bądź rzeczy, do których przynależą. Zjawisko to zostanie ujęte w kolejnym podrozdziale, przy okazji prezentacji epitetów z zaimkami dzierżawczymi.

3.2.3 ZAIMKI WSKAZUJĄCE

Podobnie jak zaimki dzierżawcze czy wcześniej osobowe, tak też zaimki wskazujące służą w homiliach papieskich zaakcentowaniu wypowiedzi bądź frazy. Do nich należą zaimki: *to*, *oto*, *sam*.

3.2.4 ZAIMKI WZGLĘDNE I PYTAJĄCE

Obecność zaimków względnych i pytających, np. *jaki*, *jaka*, *jakie* lub *który*, *która*, *które* w homiliach Jana Pawła II jest rezultatem częstego użycia zdań złożonych i wynika raczej z konieczności ich użycia niż z predylekcji językowych¹⁶ Jana Pawła II. W związku z tym zaimki względne i pytające służą w mniejszym stopniu ekspresji językowej niż na przykład zaimki dzierżawcze czy wskazujące.

¹⁶ J. P u z y n i n a, *Ironia jako element języka osobniczego*, w: *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, red. J. B r z e z i ń s k i Zielona Góra 1988, s. 37.

3.2.5 ZAIMKI ZWROTNE

Występowanie zaimków zwrotnych, takich jak: *się*, *sobie* w homiliach Jana Pawła II, podobnie jak zaimków względnych i pytających, autorka tłumaczy koniecznością użycia niż właściwością papieskiego idiolektu¹⁷ Nie zmienia to jednak faktu produktywności tych form w papieskich wystąpieniach.

3.3 FORMY LICZEBNIKOWE

Formy liczebnikowe nie są częstym zjawiskiem pojawiającym się w homiliach Jana Pawła II. Autorka niniejszej pracy odnotowała jedynie trzy formy, a mianowicie liczebniki: *pierwszy*, *drugi* i *trzeci*. Na uwagę zwraca fakt, iż wszystkie liczebnikowe formy pojawiające się w papieskich homiliach związane są z rzeczownikową formą: *tysiąclecie*, a zatem odnoszą się tylko do jednego wybranego leksemu.

3.4 FORMY PRZYMIOTNIKOWE

Formy przymiotnikowe są niezwykle żywotnymi i produktywnymi formacjami homilii papieskich. Formacje złożone z przymiotników i rzeczowników klasyfikuję jako kategorię epitetów i omawiam oddzielnie, poświęcając im obszerną część niniejszej rozprawy.¹⁸

3.5 FORMY CZASOWNIKOWE

Jan Paweł II wprowadza do swoich homilii różnorodne formy czasownikowe. Wiele z nich to leksemy książkowe. Jak już wspomniano wyżej Jan Paweł II stosuje w swych homiliach rzadkie formy, na przykład: *nawiedzać* zamiast powszechnej *odwiedzać*, *składać dzięki* zamiast *dziękować*. Na uwagę zasługują również leksemy *pozdrawiać* i *witać*. Jan Paweł II używa ich zamiennie, aby przywitać przybyłych pielgrzymów.

Swoistość papieskich pozdrowień polega jednak nie tylko na właściwościach typowo leksykalnych, a mianowicie na użyciu rozmaitych form, by pozdrowić wiernych, ale przede wszystkim na fakcie, że owe pozdrowienia mają miejsce podczas wygłaszania homilii, a nie na przykład przed lub po zakończeniu Eucharystii oraz na specyficznej, uzasadnionej stylistycznie i logicznie konstrukcji. Mianowicie Jan Paweł II

¹⁷ S. G a j d a , *O pojęciu idiolektu*, w: *Język osobniczy jako przedmiot*, dz.cyt., s. 23n.

¹⁸ Por. podrozdział czwarty, kategorie epitetów.

kieruje słowa podziękowania, pozdrowienia i powitania do wszystkich zgromadzonych pielgrzymów wymieniając ich z osobna. Czyni to w ustalonym porządku, tak, iż wydaje się, że nikt nie zostaje w nich pominięty

3.6 FORMY PRZYSŁÓWKOWE

Formy przysłówkowe są jedną z najproduktywniejszych formacji leksykalno-gramatycznych w homiliach Jana Pawła II. Odnajdujemy wśród nich leksemy wyraźnie służące zabiegowi ekspresji. Znajdą się tu zatem takie zwroty jak: *szczególnie, głęboko* oraz *dziś, dzisiaj, często, zawsze*. Na szczególną uwagę zwraca omawiany już wyżej przez autorkę osobliwy leksem *owszem*. Niestety w papieskich homiliach pochodzących z 1999 roku autorka znajduje tylko jedną taką formę, o której szeroko pisze J. Miodek¹⁹

3.7 FORMY PRZYIMKOWE

Autorka niniejszego opracowania znajduje w homiliach papieskich znacznie mniej swoistych form przyimkowych niż na przykład form zaimkowych czy przysłówkowych. Nie mniej, odnotowuje kilka charakterystycznych dla homilii papieskich przyimków i wyrażen przyimkowych, które mogą spełniać funkcje ekspresywne. Są to: *ku, wśród, pośród, w szczególny sposób, w przedziwny sposób, z radością*.

3.8 FORMY SPÓJNIKOWE

Formy spójnikowe papieskich homilii mają swoje odrębne miejsce wśród wyznaczników leksykalno-gramatycznych ekspresji językowej. Odnotowujemy tu takie formy, jak *aby, by, ażeby*. Na szczególną uwagę zwracają dwie niezwykle żywotne w homiliach papieskich formy: *bowiem* oraz *zatem*. Te dwa książkowe spójniki, charakterystyczne dla języka pisanego, pojawiają się w homiliach bardzo często, zawsze też zgodnie z prawidłami poprawnej polszczyzny: po pierwszym lub drugim członie zdania, w którym występują²⁰

¹⁹ J. Miodek, *Osobliwości stylu Jana Pawła II*, w: *Odpowiednie...*, dz. cyt., s. 25n.

²⁰ *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Doroszewski

4. EKSPONENTY LEKSYKALNO-POETYCKIE (FIGURATYWNE)

4.1 EPITETY

Jan Paweł II z upodobaniem stosuje wszelkiego rodzaju epitety, od prostych – *bezpośrednich* przez *parzyste*, *superlatywne* po bardziej złożone, wymagające znakomitej znajomości technik stylistyczno-retorycznych. Do nich należą *epitety waloryzująco-emocjonalne*, *epitety konkretyzująco-lokatywne* i *konkretyzująco-nominatywne* jak również liczne *epitety z zaimkami dzierżawczymi*, *epitety z zaimkami wskazującymi* czy też *epitety różnorodne*. Ostatnie sześć określeń epitetów wprowadza autorka niniejszej pracy na określenie dużej grupy epitetów pojawiających się u badanego autora, a nie mieszczących się w podstawowej klasyfikacji epitetów, np. proponowanej przez Kulawika²¹

Epitety Jana Pawła II to najwyższa forma ekspresji słowa, której nie powstydziliby się niejeden wielki twórca polskiej, a nawet światowej klasy. Autorka niniejszej pracy prezentuje poniżej jedynie wybrane przykłady oratorskich majstersztyków, których u papieża – Polaka notuje niezliczoną ilość. Bywa bowiem tak, że papież Wojtyła nie pozostawia zdań bez epitetów. Innymi słowy opatruje wszystkie znajdujące się w zdaniu rzeczowniki przymiotnikami, tworząc tym samym rzesze różnobarwnych epitetów.

4.1.1 EPITETY BEZPOŚREDNIE

Przez *epitety bezpośrednie* w przypadku Jana Pawła II autorka rozumie wszystkie te złożenia wyrazu określającego i określanego, które w języku religii rzymsko-katolickiej są stałe, a samo ich wprowadzenie przez papieża traktuje bardziej jako chęć ubogacenia wypowiedzi niż papieski kunszt oratorski, o którym będzie już na pewno mowa w przypadku *epitetów waloryzująco-emocjonalnych*, *konkretyzująco-lokatywnych* czy *konkretyzująco-nominatywnych*. Oto przykłady: *duchowy rozwój* (Homilia w Łowiczu, s. 197), *apostolska tradycja* - (Homilia w Krakowie, s. 209).

²¹ A. Kulawik, *Poetyka. Wstęp do teorii dzieła literackiego*, Kraków 1994, s. 92 – 95.

4.1.2 EPITETY PARZYSTE

Kategorię epitetów parzystych homilii Jana Pawła II stanowią rozmaite złożenia przymiotnika i rzeczownika. Mogą to być złożenia dwóch przymiotników i rzeczownika, przymiotników połączonych spójnikiem *i* oraz rzeczownika lub zaimków dzierżawczych bądź zaimków wskazujących z przymiotnikiem i rzeczownikiem. Oto przykłady: *nasza niewzruszona wierność* – (Homilia w Licheniu, s. 48), *stary bydgoski rynek*. – (Homilia w Bydgoszczy, s. 53).

4.1.3 EPITETY SUPERLATYWNE

Kategoria epitetów superlatywnych to kolejna osobliwa kategoria stylu językowego Jana Pawła II. Poniższe zestawienie odnotowuje epitety superlatywne homilii papieskich: *najcenniejszy skarb* – (Homilia w Pelplinie, s. 33), *najwyższa próba* - (Bydgoszcz, s. 56).

4.1.4 EPITETY WALORYZUJĄCO-EMOCJONALNE

Kategoria epitetów waloryzująco-emocjonalnych została wprowadzona na potrzeby niniejszej pracy na określenie tych złożań przymiotnika i rzeczownika, które niosą ze sobą szczególnie ładunek emocjonalny. Jan Paweł II wyszukuje i wybiera przymiotniki nacechowane stylistycznie, najczęściej nacechowane dodatnio, na przykład: *bohaterska kobieta*, *niezwykły tytuł*, *wielkie dzieło*.

Szczególnie interesujące formy epitetów waloryzująco-emocjonalnych to częste formy z przymiotnikiem: *polski* oraz *piastowski*. Papież używa ich na określenie leksemów *Polska* lub *ziemia*. Formy epitetów waloryzująco-emocjonalnych są niewątpliwie osobliwą cechą stylu językowego autora i wyraźnym środkiem ekspresji językowo-stylistycznej. Oto przykłady: *szczególny sposób* – (Homilia w Licheniu, s. 47), *tragiczne miejsce* – (Homilia w Bydgoszczy, s. 53 – 54).

4.1.5 EPITETY KONKRETYZUJĄCO-LOKATYWNE

Językowo-stylistyczny termin epitetów konkretyzująco-lokatywnych również został wprowadzony, jak napisano wyżej, na potrzeby niniejszej rozprawy i zestawia osobliwe formy epitetów wprowadzonych do homilii papieskich. Twórca tworzy epitety konkretyzująco-lokatywne, by wskazać na konkretną lokalizację, miejsce, w którym się znajduje. Pragnie w ten sposób, by miejsce, do którego przybywa nie pozostało bezimienne. W

Bydgoszczy zatem nazywa ziemię, na której stoi *bydgoską ziemią*, w Pelplinie – *pelplińską ziemią*, itd.

4.1.6 EPITETY KONKRETYZUJĄCO-NOMINATYWNE

Epitety konkretyzująco-nominatywne pełnią podobną rolę do epitetów konkretyzująco-lokatywnych: ukonkretniają. Epitety konkretyzująco-nominatywne ponadto wskazują na osobę, do której się odnoszą. Jest to bardzo osobliwe zjawisko charakterystyczne dla idiolektu Papieża. Są one jednak mniej powszechnymi formacjami w homiliach Jana Pawła II i autorka notuje też znacznie mniejsze ich użycie. Oto przykłady: *Wojciechowy testament* - (Homilia w Bydgoszczy, s. 53), *Łukaszowy zapis* - (Homilia w Ełku, s. 82).

4.1.7 EPITETY Z ZAIMKAMI DZIERŻAWCZYMI

Zjawisko epitetów z zaimkami dzierżawczymi zostało sygnalizowane w podrozdziale czwartym, przy prezentacji form zaimkowych (4.2.2). Ustalono, że zaimki dzierżawcze są niezwykle produktywnymi formami i służą zaakcentowaniu wypowiedzi. Potwierdza to fakt wprowadzania przez Jana Pawła II zaimków dzierżawczych w takie konteksty, które mogą się obejść bez wskazywania, przy pomocy zaimków dzierżawczych, osób bądź rzeczy, do których przynależą. Oto przykłady takich epitetów: *moje pozdrowienie* – (Homilia w Ełku, s. 80), *swoja Ewangelia* – (Homilia w Ełku, s. 79).

4.2 METAFORY

Papież, który zna wartość słowa artystycznego, korzysta z semantycznego bogactwa metafor²² Przenośnia należy do najbardziej kunsztownych tropów stylistycznych i jest niewymienialna na żaden inny zestaw wyrazów, co oznacza, że metaforycznego znaczenia nie można przekazać za pomocą żadnej innej sekwencji słów²³ Na tym zasadza się nie tylko mechanizm, ale i osobliwość metafor.

Metafory papieskie wynikają z pisarskich zdolności papieża i w tekstach homilii pełnią funkcje zdobnicze i estetyczno-ekspresywne²⁴ Jan Paweł II chętnie posługuje się jedną z odmian metafory – personifikacją.

²² M. Ołdakowska-Kuflowa, *Obraz Boga Ojca we współczesnych utworach „biblijnych”* w: *Obraz Boga Ojca w kulturze*, Lublin 2000, s. 237 – 262.

²³ A. Kulawik, dz. cyt., s. 99.

²⁴ J.w., s. 103.

Uosobieniu ulega najczęściej *Kościół*. Oto przykłady: *świat pracy, ludzie morza* – (Homilia w Sopocie, s. 23), *Kościół pochylał się nad kartami Ewangelii, aby jak najdokładniej odczytać to, co Bóg zechciał objawić*. (Homilia w Pelplinie, s. 33).

5. ŚRODKI SKŁADNIOWO-GRAMATYCZNE

5.1 ZDANIA PROSTE

Jan Paweł II wykorzystuje dokonania nowoczesnej retoryki i wprowadza do swych tekstów zdania pojedyncze. Te bowiem łatwiej docierają do umysłu słuchacza, znajdują większy oddźwięk²⁵ Ich forma gramatyczna jest różna. Odnajdujemy tu zdania oznajmujące, zdania pytające oraz zdania rozkazujące. Odnotowujemy je w każdej homilii.

- *Być doskonałym na miarę Boga*. – (Homilia w Sopocie, s. 23),
- *Panie zostań z nami!* – (Homilia w Pelplinie, s. 35).

5.2 ZDANIA ROZWINIĘTE

W homiliach papieskich nie brak również zdań rozwiniętych, rozbudowanych syntaktycznie. Jan Paweł II posługuje się tą formą wypowiedzi równie często co formą wypowiedzi prostych. Oto przykłady zdań rozwiniętych również pojawiających się w każdej homilii:

- *Mam przed oczyma moje spotkanie z tym miastem i jego mieszkańcami przed dwunastu laty, zwłaszcza z chorymi w Bazylice Mariackiej ze światem pracy na gdańskiej Zaspie, a także dawniejsze jeszcze spotkanie z młodzieżą na Westerplatte oraz z ludźmi morza w Gdyni*. - (Homilia w Sopocie, s. 23),
- *Czy nie z miłości do Chrystusa i z posłuszeństwa Jego wezwaniu do głoszenia Ewangelii narodom zrodziło się w sercu Świętej Jadwigi Królowej pragnienie utworzenia Wydziału Teologicznego i podniesienia Akademii Krakowskiej do rangi uniwersytetu?* (Homilia w Krakowie, s. 210).

5.3 ZDANIA ZŁOŻONE

Najczęstszą formą syntaktyczną homilii Jana Pawła II są jednak zdania złożone. Stanowią one bowiem najdogodniejszą formę, w którą można ująć

²⁵ H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa 1959, s. 243.

tok rozumowania, argumentację wypowiedzi, mającą przekonać słuchacza o słuszności stawianych tez lub nakłonić do zajęcia odpowiedniej postawy uczuciowej wobec głoszonych idei²⁶. W homiliach papieskich odnotowujemy zarówno zdania złożone współrzędnie, jak i podrzędnie.

- *Po tysiącu lat, które dzielą nas od jego śmierci nad Bałtykiem, uświadamiamy sobie jeszcze pełniej, że ta właśnie krew męczeńska, przelana na tych ziemiach dziesięć wieków temu, przyczyniła się w zasadniczej mierze do ewangelizacji, do wiary, do nowego życia.* (Homilia w Sopocie, s. 23),
- *Zgromadzeni dzisiaj na tej porannej modlitwie w Licheńskim Sanktuarium, u stóp Bolesnej naszej Matki, błagajmy Ją wszyscy, aby wstawiała się za nami u swego Syna, wypraszając nam wiarę żywą, która z ziarnka gorczycznego staje się drzewem życia Bożego.* – (Homilia w Licheniu, s. 48).

5.4 ZDANIA Z PARTYKUŁĄ CZY, CZYŻ

Zdania z partykułą *czy, czyż* to swoisty typ papieskich form pytających. Pojawiają się w wybranych homiliach papieskich i stanowią duże urozmaicenie w toku i intonacji wypowiedzi. Oto przykłady:

- *Czy jest miejsce bardziej stosowne, gdzie by można o tym mówić, jak nie tu, w Gdańsku.* – (Homilia w Sopocie, s. 25),
- *Czyż może być większe powołanie od tego, którym Bóg was obdarzył?* - (Homilia w Łowiczu, s. 196).

5.5 ZDANIA Z PARTYKUŁĄ PRZECZĄCĄ CZY NIE, CZYŻ NIE

Zdania z partykułą przeczącą *czy nie, czyż nie* to kolejna odmiana form pytających homilii Jana Pawła II. W tym przypadku w celu wzmożenia ekspresji wypowiedzi zostaje zastosowana partykuła przecząca.

- *Czy nie jest to owoc działania Bożego Ducha? Czy nie dzięki temu tchnieniu Ducha w najnowszej historii mamy dziś niepowtarzalną sposobność doświadczenia powszechności Kościoła i naszej odpowiedzialności za świadectwo o Chrystusie i za głoszenie Jego Ewangelii aż po krańce ziemi (Dz 1, 8)?* – (Homilia w Warszawie, s. 172),
- *Czyż nie jest odpowiedzią Boga to, co w tym czasie dokonało się w Europie i świecie, poczynając od naszej ojczyzny?* – (Homilia w Warszawie, s. 171).

²⁶ J.w., s. 243.

5.6 ZDANIA TYPU JAK, JAKBY, JAKŻE

Zdania z *jak*, *jakby*, *jakże* to kolejna forma ekspresji składniowo-gramatycznej zastosowana w homiliach papieskich.

- *Jak* bolesna jednak dla człowieka okazała się ta droga szukania szczęścia bez Boga! *Jak* szybko doświadczył on ciemności grzechu i dramatu śmierci. - (Homilia w Sopocie, s. 24),
- *Jakże* wiele ofiar trzeba było wówczas ponieść, *jakże* wiele odwagi kosztowało zachowanie tożsamości chrześcijańskiej. (Homilia w Siedlcach, s. 95).

5.7 ZDANIA TYPU JAK NIE, JAKBY NIE, JAKŻE NIE

Zdania z *jak nie*, *jakby nie*, *jakże nie* to przeczące odpowiedniki zdań z *jak*, *jakby*, *jakże*, które należą do stałego repertuaru środków składniowo-gramatycznych, po które sięga Papież konstruując swoje homilie. Osobliwość tego zjawiska polega na użyciu przeczenia w zdaniach formalnie pytajnych, w których *nie* wzmacnia twierdzenie ²⁷ Typ tych zdań jest produktywną i osobliwą kategorią w papieskich homiliach.

- *Jak nie* dziękować egzegetom i teologom, którzy z podziwu godną dociekliwością zgłębiają źródła objawienia, niosąc kompetentną pomoc duszpasterzom. - (Homilia w Pelplinie, s. 34),
- *Jakże* dziś *nie* dziękować Bogu w Trójcy Jedynemu za to wszystko, co na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat odczytujemy jako Jego odpowiedź na tanto nasze wołanie! - (Homilia w Warszawie, s. 171).

5.8 ZDANIA WARUNKOWE JEŚLI, TO; JEŻELI, TO

Zdania typu *jeśli, to*; *jeżeli, to* są zdaniami warunkowymi i pojawiają się w homiliach dla urozmaicenia toku wypowiedzi, co również sytuuje je w obrębie środków ekspresji składniowo-gramatycznej homilii papieskich.

- *Jeśli* dziś wyliczamy owoce dziesięciu wieków istnienia Kościoła w Krakowie, *to* czynimy to, aby nasze serca zapłonęły wdzięcznością ku Bogu, który przez te dzieje wylewa na swój lud wielorakie łaski. – (Homilia w Krakowie, s. 211),

²⁷ J. Zaleski, *Język Aleksandra Fredry. Fleksja, składnia, słowotwórstwo, słownictwo*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s.111.

- *Jeżeli* dziś mówimy o świętości, o jej pragnieniu i zdobywaniu, *to* trzeba pytać, w jaki sposób tworzyć właśnie takie środowiska, które sprzyjałyby dążeniu do niej. – (Homilia w Starym Sączu, s. 229).

5.9 ZDANIA OZNAJMUJĄCE

Zdania oznajmujące są najczęstszą kategorią syntaktyczną stosowaną w przemówieniach²⁸ Podobnie jest w przypadku homilii papieskich, które za względu na swój charakter należą do *przemówień specjalnych*²⁹ W homiliach Jana Pawła II jednak, obok typowych zdań oznajmujących w trzeciej osobie liczby pojedynczej i trzeciej osobie liczby mnogiej odnotowujemy dwa swoiste, funkcjonujące na równych prawach, typy zdań w trybie oznajmującym. Są to: zdania oznajmujące w 1 osobie liczby pojedynczej oraz zdania oznajmujące w 1 osobie liczby mnogiej.

5.9.1 ZDANIA OZNAJMUJĄCE W 1 OSOBIE LICZBY POJEDYNCZEJ

- *Mam* przed oczyma moje spotkanie z tym miastem i jego mieszkańcami przed dwunastu laty, zwłaszcza z chorymi w Bazylice Mariackiej i ze światem pracy na gdańskiej Zaspie, a także dawniejsze jeszcze spotkanie z młodzieżą na Westerplatte oraz z ludźmi morza w Gdyni. – (Homilia w Sopocie, s. 23),
- *Wiem*, że Stary Sącz słynie ze swego przywiązania do św. Kingi. – (Homilia w Starym Sączu, s. 227).

5.9.2 ZDANIA OZNAJMUJĄCE W 1 OSOBIE LICZBY MNOGIEJ

- Przed chwilą *słyszeliśmy* słowa świętego Pawła, z jakimi zwrócił się do chrześcijan w Rzymie. – (Homilia w Siedlcach, s. 91),
- Wzrok nasz *kierujemy* ku Maryi, która pełna troski i lęku szuka Jezusa zagubionego podczas pielgrzymki do Jerozolimy. – (Homilia w Sandomierzu, s. 151).

5.10 ZDANIA ROZKAZUJĄCE

Zdania rozkazujące są niezwykle żywotnymi konstrukcjami w papieskich homiliach³⁰ Nie są to jednak typowe rozkazniki wyrażające rozkaz, nakaz wykonania danej czynności. Przyjmują raczej formę porady,

²⁸ H. Kurkowska, S. Skorupka, dz. cyt., s. 243.

²⁹ J.w., s. 242.

³⁰ Por. J. Załęski, dz. cyt., s. 61 – 63.

zachęty, życzenia, a nawet wyraźnej prośby³¹, na przykład w homilii ełckiej. Kategorię zdań rozkazujących tworzą w homiliach papieskich *zдания rozkazujące w 1 osobie liczby mnogiej, zdania rozkazujące w 2 osobie liczby mnogiej oraz zdania rozkazujące w 3 osobie liczby pojedynczej i mnogiej z partykułą niech*. Osobliwe są tu szczególnie dwie kategorie: pierwsza i trzecia, gdyż są nietypowymi, rzadkimi rozkaźnikami. Znamiennym jest fakt, że Jan Paweł II stosuje *zдания rozkazujące w 1 osobie liczby mnogiej*, pragnąc tym samym włączyć również swą osobę w tok rozważań. Rozkaźniki papieskie przyjmują formę zarówno twierdzącą jak i przeczącą.

5.10.1 ZDANIA ROZKAZUJĄCE W 1 OSOBIE LICZBY MNOGIEJ

- *Nie zatwardzajmy serc, gdy słyszymy krzyk biednych. Starajmy się usłyszeć to wołanie. Starajmy się tak postępować i żyć, by nikomu w naszej Ojczyźnie nie brakło dachu nad głową i chleba na stole, by nikt nie czuł się samotny, pozostawiony bez opieki.* – (Homilia w Ełku, s. 83),
- *Kłękniemy przed tabernakulum w kaplicy Batorego, przed czarnym krzyżem Jadwigi, przy Konfesji świętego Stanisława, zejdźmy do Krypty świętego Leonarda i odkryjmy na nowo niepowtarzalne dzieje krakowskiego Kościoła, które zrosły się z dziejami miasta i tego kraju.* – (Homilia w Krakowie, s. 210).

5.10.2 ZDANIA ROZKAZUJĄCE W 2 OSOBIE LICZBY MNOGIEJ

- *Głoście światu dobra nowinę o czystości serca i przekazujcie mu swoim przykładem życia orędzie cywilizacji miłości.* – (Homilia w Sandomierzu, s. 154),
- *Trwajcie mocno przy Chrystusie, aby On trwał w was! Nie pozwólcie, aby w waszych sercach, w sercach ojców i matek, synów i córek zagasło światło Jego świętości (...) Bracia i siostry, nie lękajcie się chcieć świętości! Nie lękajcie się być świętymi! Uczynicie kończący się wiek i nowe tysiąclecie erą ludzi świętych!* (Homilia w Starym Sączu, s. 229).

³¹ Z. Klemensiewicz, *Zarys składni polskiej*, Warszawa 1953, s.10.

5.10.3 ZDANIA ROZKAZUJĄCE W 3 OSOBIE LICZBY POJEDYNCZEJ I MNOGIEJ Z PARTYKUŁĄ *NIECH*

- *Niech ta nadzieja wyda w was owoc wierności Bogu we wszelkiej próbie!* - (Homilia w Warszawie, s. 176),
- *Wszelka łaska od Tego, który jest źródłem i celem naszej świętości, niech będzie z wami!* - (Homilia w Starym Sączu, s. 228).

6. ŚRODKI SKŁADNIOWO-POETYCKIE (STYLISTYCZNE)

6.1 POWTÓRZENIA

Powtórzenia papieskie mogą świadczyć o maksymalnym natężeniu ekspresji słowa. Jan Paweł II posiada szczególne upodobanie do powtórzeń, często okrojonych do najważniejszego elementu³² Mogą to być zatem *powtórzenia rzeczownikowe, powtórzenia zaimkowe, powtórzenia przymiotnikowe, powtórzenia czasownikowe, powtórzenia przyimkowe, powtórzenia spójnikowe* oraz *powtórzenia partykuł*. Ten stylistyczno-składniowy zabieg polegający na powielaniu w zdaniu bądź w sekwencji zdań słów służy celom ekspresywnym³³

6.2 PARALELIZMY SKŁADNIOWE

Jan Paweł II w celu wzmożenia ekspresji słownej obok *powtórzeń* stosuje również *paralelizmy składniowe*. Paralelizmy syntaktyczne powtarzają identyczne konstrukcje syntaktyczne i nadają wypowiedzi walor estetyczno-ekspresyjny. Poszczególne części składowe zdania pojawiają się w tej samej lub podobnej kolejności, ale pomimo identycznej konstrukcji przynoszą odmienne treści³⁴ Tak też dzieje się w przypadku homilii papieskich. Oto wybrane przykłady:

- *Niech za sprawą Wojciecha i wszystkich polskich Patronów zgromadzonych wobec Bogarodzicy, owoce odkupienia trwają i utrwalają się wśród tych pokoleń, które idą. Niech ludzie trzeciego tysiąclecia podejmą misję przekazaną kiedyś, przed tysiącem lat, przez świętego Wojciecha i niech ją z kolei przekazują coraz to nowym pokoleniom.* - (Homilia w Sopocie, s. 26),

³² J. Miodek, *Osobliwości stylu ...*, dz. cyt., s. 23n.

³³ A. Kulawik, dz. cyt., s. 118.

³⁴ J.w., s. 117.

- *Czyż nie stoi przed taką próbą matka, która podejmuje decyzję, by złożyć z siebie ofiarę, by ratować życie dziecka? (...) Czyż nie stoi przed taką próbą człowiek wierzący, który broni prawa do wolności religijnej i wolności sumienia?* - (Homilia w Bydgoszczy, s. 56).

6.3 APOSTROFY

Apostrofy są również kategorią typową dla homilii papieskich. Jan Paweł II wielokrotnie w toku swojej wypowiedzi zwraca się do swoich słuchaczy. Ożywia w ten sposób monotonię dłuższych fragmentów myślowych jak również nawiązuje w ten sposób bezpośredni kontakt ze swoim audytorium³⁵ Jego apostrofy są różne od prostych, pojedynczych zdań wykrzyknikowych, na przykład w homilii bydgoskiej, po złożone paralelizmy składniowe, na przykład w homilii pelplińskiej.

- *Panie zostań z nami!* Spotkaliśmy Cię na długiej drodze naszych dziejów. Spotykali Cię przodkowie nasi z pokolenia na pokolenie. Umacniałeś ich Twoim słowem przez życie i posługę Kościoła. *Panie zostań z tymi, którzy po nas przyjdą!* Pragniemy tego, abyś był z nimi. Tak jak z nami byłeś. Pragniemy tego i o to Cię prosimy. *Zostań z nami, kiedy dzień się nachylił!* Zostań, kiedy czas naszych dziejów dobiega kresu drugiego tysiąclecia. *Zostań i pomagaj* nam stale kroczyć tą drogą, która prowadzi do domu Ojca. *Zostań z nami w Twoim słowie – w tym słowie, które staje się sakramentem: Eucharystią Twojej obecności.* Pragniemy słuchać Twojego słowa i wypełniać je. (...) – (Homilia w Pelplinie, s. 35),
- *Drodzy Bracia i Siostry!* - (Homilia w Bydgoszczy, s. 55).

6.4 PYTANIA RETORYCZNE

Pytania retoryczne to częsta kategoria stosowana przez Jana Pawła II w homiliach. Papież stosuje zdania pytające nie tylko dla urozmaicenia intonacji³⁶, ale przede wszystkim w celu wyeksponowaniu celu wypowiedzi i jej sprobematyzowaniu³⁷ Pytanie retoryczne należy do ekspresywnych środków stylistyczno-składniowych, a jego retoryczność polega na tym, że nie stawia się go w celu uzyskania informacji, lecz w celu przedstawienia pewnych poglądów, stanowiska, myśli, podmiotu wypowiedzi. W literaturze

³⁵ Por. H. Kurkowska, S. Skorupka, dz. cyt., s. 245.

³⁶ J.w., s. 243.

³⁷ A. Kulawik, dz. cyt., s. 122.

pytanie retoryczne nie wymaga odpowiedzi, bowiem odpowiedź na nie nigdy nie jest założona ani sformułowana³⁸

Jan Paweł II natomiast, stawiając pytanie, formułuje problem, na który niejednokrotnie w dalszym toku wypowiedzi znajduje rozwiązanie i podaje gotową odpowiedź. Dzieje się tak na przykład w homilii w Pelplinie, Bydgoszczy dlatego też prezentując przykłady papieskich pytań retorycznych autorka podała również odpowiedź:

- (...) czystość serca. *Czym ona jest?* (...) Czystość serca jest przede wszystkim darem Boga. (...) - (Homilia w Sandomierzu, s. 153),
- *Czyż może być większe powołanie od tego, którym Bóg was obdarzył?* - (Homilia w Łowiczu, s. 196).

6.5 EKSKLAMACJE

Jan Paweł II z upodobaniem stosuje eksklamacje w celu wyeksponowania swojej wypowiedzi. Są to pojedyncze zdania bądź też najczęściej szeregi zdań powiązanych ze sobą tematycznie i składniowo. W homiliach papieskich odnajdujemy również niecodzienne, osobliwe wykrzyknienia, bowiem eksklamacji zostają poddane pieśni religijne:

- *Bogu niech będą dzięki za tę świątynię!* (Homilia w Licheniu, s. 47),
- *Krzyżu Chrystusa, bądźże pochwalony,
Na wieczne czasy, bądźże pozdrowiony,
Z Ciebie moc płynie i męstwo,
W Tobie jest nasze zwycięstwo!* - (Homilia w Siedlcach, s. 96).

7. PODSUMOWANIE

Jan Paweł II jest niezrównanym kaznodzieją i oratorem. Oratorski fenomen Jana Pawła II zasadza się głównie na osobliwym, uzasadnionym językowo i stylistycznie wyborze z szerokiego repertuaru środków językowo-stylistycznych tych, które nie tyle trafnie oddają sens komunikatu, co przede wszystkim ubogacają wypowiedź, służą celom estetyczno-ekspresywnym, zapraszają do głębszej refleksji, przemyśleń, a ostatecznie przyjęcia papieskich słów.

Ujawnia się to na wielu płaszczyznach: leksykalno-gramatycznej, leksykalno-poetyckiej, składniowo-gramatycznej oraz składniowo-poetyckiej. W obrębie wszystkich wymienionych tu warstw odnotowujemy osobliwe cechy języka i stylu Papieża. W obrębie warstwy leksykalno-

³⁸ J.w., s. 122.

gramatycznej będą to na przykład przenośne, książkowe leksemy, w obrębie warstwy leksykalno-poetyckiej różnorodne epitety i bogate metafory, składniowo-gramatycznej: swoiste typy zdań, leksykalno-poetyckiej: liczne powtórzenia, paralelizmy składniowe, apostrofy, pytania retoryczne, eksklamacje.

Wypowiedzi Jana Pawła II zatem to najwyższa forma ekspresji słowa, to oratorskie majstersztyki. Fakt, iż Jan Paweł II pozostaje fenomenem językowo-stylistycznym naszych czasów nie pozostawia wątpliwości.